

PETER FRANKOPAN

**UUDET
SILKKITIET**

**TULEVAISUUDEN
MAAILMANHISTORIA**

SUOMENTANUT JAANA ISO-MARKKU

ATENA

Englanninkielinen alkuteos

The New Silk Roads – The Present and Future of the World

Copyright © by Peter Frankopan

Suomenkielinen laitos © Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava

Kartta: Spatio Oy

Atena

Jyväskylä

atena.fi

ISBN 978-951-1-45147-1

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Upealle ja rakastetulle isälleni Louis Frankopanille (1939–2018)

Sisällys

Johdanto	11
Tiet itään	25
Tiet maailman sydämeen	51
Tiet Pekingiin	87
Tiet kilpailuun	143
Tiet tulevaisuuteen	193
Kiitokset	269
Viitteet	273

Johdanto

Kun *Silkkitiet – uusi maailmanhistoria* julkaistiin vuonna 2015, se osui ajan hermoon. Kirjailijana olin tietenkin toivonut, että ihmiset lukisivat kirjoittamani ja pitäisivät siitä; akateemisena historiantutkijana olin kuitenkin jo kauan sitten havainnut, että asiat, joita halusin tutkia, herättivät usein muissa vain rajallista kiinnostusta. Tutkimuksistani drinkkilasin ääressä tai päivällispöydässä käydyt keskustelut eivät yleensä kestäneet kovin kauan, ja jopa kollegojeni mielenkiinto rajoittui yleensä sellaisiin ajankohtiin tai alueisiin, joihin myös heidän oma tutkimuksensa kohdistui.

Silkкитеiden saama hyvä vastaanotto yllätti minut siten täysin. Kirjaa myytiin koko maailmassa yli miljoona kappaletta, se oli kahdeksan kuukautta *Sunday Timesin* Top 10 -listalla ja yhdessä vaiheessa myydyin kirja Isossa-Britanniassa, Persianlahdella, Intiassa ja Kiinassa. Kävi ilmi, että monet ihmiset halusivat tietää enemmän maailmasta – muista kansoista, kulttuureista ja alueilta ja niiden loistokkaasta menneisyydestä. He halusivat lukea historiaa, jonka painopiste ei enää ollutkaan tutuissa Eurooppaa ja länttä kuvaavissa tarinoissa vaan Aasiassa ja ylipäänsä idässä.

Tämä koski myös näkemystä mantereita tuhansien vuosien ajan toisiinsa liittäneiden yhteyksien roolista. Saksalainen maantieteilijä Ferdinand von Richthofen keksi 1800-luvun lopulla

termin kuvaamaan vuorovaikutusverkostoja, jotka yhdistivät Han-dynastian Kiinan ulkomaailmaan. Hän antoi näille yhteyksille nimen *die Seidenstraßen* – silkkitiet. Käsite kiehtoi niin tutkijoiden kuin suuren yleisönkin mielikuvitusta.¹

Richthofenin silkkitie-näkemyksestä ei käynyt täysin selväksi, miten laajalla maantieteellisellä alueella tavarat, ideat ja ihmiset tarkkaan ottaen liikkuvat Aasian, Euroopan ja Afrikan välillä tai miten Tyynimeri ja Etelä-Kiinan meri olivat yhteydessä Väli-mereen ja viime kädessä Atlanttiin. Määritelmän epämääräisyys voi kuitenkin olla myös eduksi, ei vähiten siksi, että yhteydet eivät olleet »teitä» sanan modernissa merkityksessä, tai siksi, että määritelmä hämärtää eroa kauko- ja lähikaupan välillä, tai jopa siksi, että kauppaa käytiin silkin lisäksi monilla muilla tavaroilla ja hyödykkeillä, joissain tapauksissa jopa suurempina määrinä kuin kalliilla kankailla.

Itse asiassa silkkitiet-nimitystä voidaankin käyttää ennen kaikkea terminä, joka kuvaa, miten ihmiset, kulttuurit ja mantereet kietoutuivat toisiinsa. Se auttaa meitä ymmärtämään paremmin tapaa, jolla uskonnot ja kielet menneisyydessä levisivät, ja osoittaa, miten ruokaan, muotiin ja taiteeseen liittyvät ideat levittäytyivät, kilpailivat keskenään ja lainasivat toisiltaan. Silkkitiet auttavat selventämään, miten keskeisen tärkeää oli resursien ja kaukokaupan hallinnan keskittyminen, ja selittää siten taustaa ja motiiveja niille aavikoiden ja valtamerten yli tehdyille tutkimusmatkoille, jotka vaikuttivat merkittävästi imperiumien syntyyn. Silkkitiet osoittavat, miten teknologisia innovaatioita edistettiin tuhansien kilometrien päästä ja miten väkivalta ja taudit usein noudattivat samanlaisia tuhon malleja. Opettamalla meidät näkemään historian rytmejä silkkitiet auttavat meitä ymmärtämään, että menneisyys ei ole sarja erillisiä, tarkkarajaisia aikakausia ja alueita, vaan todellisuudessa maailmaa on jo tuhan-

sien vuosien ajan yhdistänyt suuri ja kattava globaali menneisyys.

Jos olisin kirjoittanut *Silkkitiet*-teoksen 25 vuotta aiemmin, se olisi ollut yhtä ajankohtainen. 1990-luvun alussa Berliinin muuri murtui ja Neuvostoliitto romahti, mikä aiheutti suurta kuohuntaa paitsi Venäjällä, myös kaikissa muissa liittovaltioon kuuluneissa tasavalloissa, jotka myöhemmin itsenäistyivät. 1990-luvun alkuun osui myös Persianlahden sota, johon liittyy läheisesti Irakiin 2000-luvun alussa tehty interventio. Kiinassa se oli syvälle menevän muutoksen aikaa: maa toteutti sarjan uudistuksia, jotka panivat alulle Kiinan nousun paitsi alueelliseksi myös globaaliksi suurvallaksi. Muutoksen tuulet puhalsivat myös Turkissa, Intiassa, Pakistanissa, Afganistanissa, Iranissa ja koko Lähi-idässä – koska muutos on aina ollut tyypillistä silkkiteille, verkostoille, jotka muodostavat maailman keskushermoston.

Muutama viikko sen jälkeen, kun kirjani oli ilmestynyt kesällä 2015, lounastin Lontoossa ystäväni kanssa, joka oli lukenut kirjan ensimmäisten joukossa. »Kirja tuntui minusta oudon lohdulliselta», hän sanoi. »Se sai minut tajuamaan, että muutos on normaalia, että suuret siirtymät globaalissa valtakeskuksessa ovat varsin tavallisia ja että tämä sekasortoinen ja outo maailma ei kenties olekaan niin outo ja epätavallinen.»

*

Paljon on muuttunut jopa niinä muutamana lyhyenä vuotena, jotka ovat kuluneet *Silkkitieteiden* ilmestymisestä. Historioitsijan näkökulmasta katsottuna menneisyyden ymmärtämisessä on otettu useita äärimmäisen jännittäviä edistysaskeleita. Eri aloilla toimivat tutkijat ovat esittäneet innovatiivisia ja vakuuttavia tuloksia eri aikakausilta ja alueilta. Satelliittikuvia ja paikkatietoanalyysia apunaan käyttävät arkeologit ovat tunnistanee

300-luvulta peräisin olevia vesisäiliöistä, kanavista ja patorakennelmista koostuvia kastelujärjestelmiä, jotka selittävät, miten viljeleminen oli mahdollista karussa Luoteis-Kiinassa aikana, jolloin vuorovaikutus ulkopuolisen maailman kanssa alkoi lisääntyä.²

Afghan Heritage Mapping Partnership -hankkeeseen osallistuvat tutkijat ovat hyödyntäneet tietoja, joita on saatu kaupallisista satelliiteista ja vakoilusatelliiteista samoin kuin Afganistanin sotilaallisessa valvonnassa käytetyistä droneista. Niiden perusteella on pystytty luomaan matkailijoiden Keski-Aasiassa aikoinaan käyttämästä karavaaniserailujen, kanavien ja asuinalueiden muodostamasta infrastruktuurista yksityiskohtainen kuva, joka auttaa meitä ymmärtämään, miten menneisyyden silkkiteit liittyivät toisiinsa.³ Se, että suuri osa työstä on tehty etänä, osoittaa, että myös tutkimuksen tekemisen tapa on 2000-luvun alussa muuttumassa.⁴

Tieteellisten menetelmien kehitys on tuonut uutta valoa myös paimentolaisten ja kaupunkiasukkaiden välisiin suhteisiin esimodernin Aasian sydämessä. Neljästätoista keskiaasialaisesta hautapaikasta peräisin olevista 74 ihmisjäännöksestä tehty hiilen ja typen isotooppianalyysi on paljastanut erot paikallaan asuvien yhteisöjen ja paimentolaisyhteisöjen ravintotottumusten välillä – ja samalla osoittanut, että paimentolaisilla oli käytössään laajempi ruokavalikoima kuin kylien ja kaupunkien asukkailla. Tämä puolestaan herättää tärkeitä kysymyksiä siitä, mikä rooli liikkuvalla väestöllä oli uusien virtausten ja kulttuuristen muutosten leviämässä satojen, joskus jopa tuhansien kilometrien päähän.⁵

Geneettisten ja etnolingvististen todisteiden avulla on puolestaan osoitettu, että saksanpähkinämetsien levinneisyys ja kielen kehitys ovat päällekkäisiä suurissa osissa Aasiaa. Kuivattujen saksanpähkinäsiementen fossiloituneet jäännökset viittaavat

siihen, että kauppiaat ja muut silkkiteillä kulkeneet matkailijat kylvivät tarkoituksella saksanpähkinäpuita maatalouden pitkän aikavälin investointina. Tämä puolestaan avaa uusia mahdollisuuksia ymmärtää lisääntyvän paikallisen, alueellisen ja vielä pidemmälle ulottuvan vuorovaikutuksen ja luonnon välistä suhdetta. Kaiken muun lisäksi silkkitiet toimivat ihmisten, kasvien ja eläinten »geenikäytävänä».⁶

Mainitsemisen arvoisia ovat myös tuoreet tutkimukset, jotka liittävät jiddišin alkuperän Aasiassa käytyyn kauppaan. Ne yhdistävät kielen evoluution toimenpiteisiin, joilla pyrittiin varmistamaan kaupankäyntitapahtumien turvallisuus luomalla kieli, jota vain harvat ymmärsivät.⁷ Tällä on ilmeisiä yhtäläisyyksiä 2000-luvun maailmaan, jossa kryptovaluutoilla ja lohkoketjuteknologialla pyritään antamaan kaupankävijöille mahdollisuus suorittaa transaktioita turvallisesti. Uuden teknologian käyttö jääkäirausnäytteiden analysoinnissa on puolestaan tuonut uutta valoa mustan surman tuhoisiin seurauksiin osoittamalla, miten suuri romahdus metallintuotannossa tapahtui 1300-luvun puolivälissä.⁸

Vuonna 2017 salauksesta vapautetut asiakirjat, joihin on tallennettu keskustelu, jonka Britannian Washingtonin-lähettiläs Sir Christopher Steel ja Yhdysvaltain apulaisulkoministeri Henry Byroade kävivät vuonna 1952 mahdollisuudesta syrjäyttää Iranin pääministeri vallankaappauksella, auttavat meitä ymmärtämään, miten kohtalokkaat suunnitelmat muotoutuivat.⁹ Aiemmin salassa pidettyjen Yhdysvaltain kylmän sodan alkuvaiheen ydin-kusuunnitelmien julkistaminen taas paljastaa meille merkittäviä tietoja Yhdysvaltain sotilaallisesta ja strategisesta suunnittelusta – sekä siitä, miten tuohon aikaan arveltiin Neuvostoliiton olevan parhaiten neutraloitavissa.¹⁰

Nämä ovat vain muutamia esimerkkejä siitä, miten historioitsijat pyrkivät erilaisten menetelmien avulla tarkentamaan

ja parantamaan ymmärrystämme menneisyydestä. Juuri tämä tekee historiasta niin virkistävää ja jännittävää: on riemastuttavaa päätyä ajattelemaan asioita eri tavalla ja löytää yhteyksiä kansojen, alueiden, aatteiden ja teemojen väliltä. Viime vuosina on myös käynyt selväksi, että niin traumaattiselta tai koomiselta kuin poliittinen elämä brexitin, Euroopan nykyhetken kaaoksen tai Trumpin aikakaudella vaikuttaakin, silkkitien valtiot ovat ne, joilla on kaksituhatluvulla todellista merkitystä. Todella merkityksellisiä päätöksiä ei tänä päivänä tehdä Pariisissa, Lontoossa, Berliinissä tai Roomassa – kuten tehtiin sata vuotta sitten – vaan Pekingissä ja Moskovassa, Teheranissa ja Riadissa, Delhissä ja Islamabadissa, Kabulissa ja Talibanin hallitsemilla alueilla Afganistanissa, Ankarassa, Damaskoksessa ja Jerusalemissa. Maailman menneisyyttä muokkasi se, mitä tapahtui silkkiteiden varsilla, ja niin muokkaa myös sen tulevaisuutta.

Jatkossa seuraa yksityiskohtainen tilannekuva nykyolosuhteista – mutta laajakulmaobjektiivin läpi siinä toivossa, että pystyn tarjoamaan kontekstin maailman tapahtumille ja myös valaisemaan tarkemmin joitakin niistä teemoista, joista meidän kaikkien elämä ja toimeentulo ovat riippuvaisia. Silkkitiet ovat tämän kuvan keskipisteessä – ne ovat itse asiassa niin keskeisiä, että ei ole mahdollista ymmärtää nykyisyyttä tai mieltiä, mitä tulevaisuudella on meille varastossa, ottamatta huomioon Väli-meren itäosan ja Tyynenmeren välistä aluetta. Tämän kirjan tavoitteena on siksi tuoda *Silkkiteissä* kerrottu tarina ajan tasalle ja yrittää tulkita viime vuosina tapahtuneita syvälle meneviä muutoksia.

Vuoden 2015 jälkeen maailma on muuttunut dramaattisesti. Kirjoitin tuolloin, että elämä oli käymässä lännelle vaikeammaksi ja haastavammaksi. Siltä todellakin näyttää brexit-äänestyksen ja Euroopan unionin tulevaisuutta ympäröivän epävarmuuden

jälkeen, joita molempia käsittelen tuonnempana. Myös Yhdysvallat on Donald Trumpin valinnan jälkeen uudella tiellä, jota on hämmentävää seurata ja arvioida. Ongelmana ei niinkään ole presidentti Trumpin toiminta Twitterissä, joka herättää suurta huvitusta kommentoijissa, kuin vaikeus ymmärtää, haluaako Valkoinen talo vetäytyä pois maailmanpolitiikasta vai muokata sitä – ja miksi. Sitäkin käsitellään tässä kirjassa.

Sitten on Venäjä, joka on avannut uuden luvun suhteissaan länteen huolimatta siitä, että vallassa ovat edelleen presidentti Putin ja hänen sisäpiirinsä, jotka ovat johtaneet maata kahden vuosikymmenen ajan. Sotilaallinen interventio Ukrainaan, väitetty sekaantuminen Yhdysvaltain ja Britannian vaaleihin ja väitteet entisen tiedustelu-upseerin salamurhayrityksestä ovat vie-neet Venäjän ja lännen suhteet huonoimmilleen sitten Berliinin muurin murtumisen – ja kuten saamme nähdä, laskeneet perus-tan Moskovan uudelle suuntautumiselle kohti etelää ja itää.

Maailman sydämessä Afganistanin jatkuvat ongelmat, Syyrian romahtaminen vuosia kestäneen sisällissodan jälkeen ja Iranin tuskallisen hidas jälleenrakentaminen herättävät luottamusta vain harvoissa siitä huolimatta, että kaikkien näiden maiden tilannetta on yritetty parantaa huomattavilla taloudellisilla, sotilaallisilla ja strategisilla investoinneilla. Vihamielisyys Iranin ja Saudi-Arabian sekä Intian ja Pakistanin välillä liehtyy vain harvoin, ja molemmissa tapauksissa esitetään usein vihaisia syytöksiä, jotka uhkaavat kärjistyä sanasotaa vaarallisemmaksi konfliktiksi.

Vaikeita aikoja on koettu myös Turkissa, jossa talouden hidastuminen ja joukkomielenosoitukset johtivat vuonna 2016 siihen, että joukko armeijan sotilaita yritti kaapata vallan. Kaappausyrityksen jälkeen pidätettiin kymmeniätuhansia ihmisiä ja jopa 150 000 irtisanottiin työpaikoistaan, koska heillä epäiltiin

olevan yhteyksiä kaappausyrityksen suunnittelijaksi väitettyyn Fethullah Güleniin. Pidätettyjen joukossa oli korkea-arvoisia oikeuslaitoksen jäseniä, akateemisia tutkijoita, opettajia, poliiseja ja toimittajia – sekä armeijan jäseniä.¹¹ Vankiloiden tilanpuute on tämän vuoksi pahentunut niin, että hallitus ilmoitti joulukuussa 2017 rakennuttavansa seuraavien viiden vuoden aikana 228 uutta vankilaa – mikä lähes kaksinkertaistaa Turkin vankiloiden määrän.¹²

*

Ja silti nämä ovat olleet koko Aasiassa myös toivon aikoja. Maanosassa vallitsee voimakas tunne siitä, että valtiot pyrkivät tekemään tiiviimpää yhteistyötä, löytämään yhteisiä intressejä ja työntämään erimielisyytensä syrjään. Kuten tulemme näkemään, viime vuosina on syntynyt lukuisia aloitteita, järjestöjä ja foorumeja, jotka pyrkivät kannustamaan yhteistyöhön ja näkemysten vaihtoon ja maalaavat kuvaa solidaarisuudesta ja yhteisestä tulevaisuudesta.

Tämä ei ole jäänyt huomaamatta niiltä, joiden taloudellinen menestys riippuu kyvystä tunnistaa ja luoda trendejä. Nike lisäsi esimerkiksi vuonna 2015 urheilukenkävalikoimaansa uuden kenkämallin. Niken mukaan koripallotähti Kobe Bryantin kokemukset Italiasta ja Kiinasta »loivat henkilökohtaisia yhteyksiä sekä Euroopan että Aasian mantereille» ja saivat urheiluvälinevalmistajan suunnittelijat ajattelemaan »tarunomaista Silkkitietä, uuden KOBE X Silk -kengän inspiraation lähde». ¹³

Ihanteellinen kumppani näille lenkkareille on Hermèsin Poivre Samarcande -kölnivesi »vasta leikatun puun aromeineen, jossa on aavistus savua, pippuria ja myskiä» ja jossa »jatkaa elämäänsä vanhan tammen sielu sekoittuneena pippuriin». Myös tämän

tuoksun innoituksen lähde on silkkitiet: »Samarkand-nimi on kunnianosoitus kaupungille, jonka halki maustekaravaanit aikoinaan kulkivat matkallaan idästä länteen», paljasti parfymööri Jean-Claude Ellena.¹⁴

Vielä Nikeä ja Hermèsiäkin nopeammin silkkiteiden tarjoamat mahdollisuudet tajusi kuitenkin Donald J. Trump, Yhdysvaltain 45. presidentti, joka rekisteröi vuonna 2007 Trump-tavaramerkin Kazakstanissa, Uzbekistanissa, Kirgisiassa, Turkmenistanissa, Azerbaidžanissa ja Armeniassa tarkoituksenaan valmistaa tämännimistä vodkaa. Hän teki saman uudelleen vuonna 2012, jolloin hän pyrki rekisteröimään nimensä tavaramerkiksi hotelleille ja kiinteistöille kaikissa silkkiteiden varrella sijaitsevilla valtioissa, myös Iranissa, jonka hän on kaikin keinoin yrittänyt eristää sen jälkeen, kun astui virkaansa vuonna 2017. Trumpilla oli liiketoimia myös Georgiassa, jossa hän suunnitteli »näyttävien kasinoiden» rakentamista osuvasti nimetyin Silk Road Group -yhtiön kanssa. Yhtiö on sittemmin joutunut melkoisen mediahuomion keskipisteeksi.¹⁵

Silkkiteihin törmää kaikkialla Aasiassa. On luonnollisesti olemassa lukemattomia matkatoimistoja, jotka lupaavat paljastaa maailman sydämessä sijaitsevien valtioiden loistokkaan salaperäisen menneisyyden, joka on kadonnut ajan usviin. On kuitenkin myös paljon tämän päivän ilmiöitä, jotka kertovat niin nykyhetken ja tulevaisuuden kuin menneisyydenkin verkostojen voimasta. Mega Silk Way -ostoskeskus Kazakstanin Astanassa on tästä yksi esimerkki, kiiltävä *SilkRoad*-lentokonelehti Cathay Pacific -lentoyhtiön lennoilla toinen. Dubain lentokentällä matkustajia tervehtivät Standard Chartered Bankin mainokset, jotka julistavat: »Yksi vyö. Yksi tie. Yksi pankki yhdistää liiketoimesi Afrikassa, Aasiassa ja Lähi-idässä». Kuwaitissa puolestaan tiedotusvälineet raportoivat innokkaasti »Silkkikaupunki»-hankkees-

ta, joka edellyttäisi lähes 100 miljardin dollarin investointeja.¹⁶ Ja Kaspianmeren itäpuolella sijaitsevan kaasurikkaan Turkmenistanin virallinen tunnuslause vuodelle 2018 kuuluu: »Turkmenistan – Suuren Silkkiteien sydän.»¹⁷

Yksi syy optimismiin Keski-Aasiassa ovat alueen valtavat luonnonvarat. Öljy-yhtiö BP on arvioinut, että lähes 70 prosenttia maailman todennetuista öljyvarannoista ja lähes 65 prosenttia todennetuista maakaasuvarannoista on Lähi-idässä, Venäjällä ja Keski-Aasiassa – eikä jälkimmäinen luku sisällä Turkmenistania, jossa sijaitsee muun muassa maailman toiseksi suurin kaasukenttä Galkynysh.¹⁸

Välimeren ja Tyynenmeren välisellä alueella on myös maataloudellista vaurautta: Venäjä, Turkki, Ukraina, Kazakstan, Intia, Pakistan ja Kiina tuottavat yli puolet maailman vehnästä – ja kun niihin lisätään sellaiset Kaakkois- ja Itä-Aasian maat kuin Myanmar, Vietnam, Thaimaa ja Indonesia, niiden osuus maailman riisintuotannosta on lähes 85 prosenttia.¹⁹

On myös olemassa sellaisia alkuaineita kuin pii, jolla on tärkeä rooli mikroelektroniikassa ja puolijohdeiden valmistuksessa ja jonka maailmanlaajuisesta tuotannosta Venäjä ja Kiina tuottavat yksinään kolme neljäsosaa; tai on harvinaisia maametalleja, kuten yttrium, dysprosium ja terbium, jotka ovat olennaisen tärkeitä hyvin monenlaisten tuotteiden valmistuksessa supermagneeteista akkuihin ja toimilaitteista kannettaviin tietokoneisiin ja joiden maailmanlaajuisesta tuotannosta Kiina tuotti yksin vuonna 2016 yli 80 prosenttia.²⁰ Tulevaisuudentutkijat ja verkon uranuurtajat puhuvat usein siitä, kuinka tekoälyn, Big Earth Datan ja koneoppimisen jännittävä maailma lupaa muuttaa tapaamme elää, työskennellä ja ajatella, mutta vain harvat kysyvät, mistä tulevat ne materiaalit, joihin tämä uusi digitaalinen maailma perustuu – tai mitä tapahtuu, jos niiden tarjonta joko loppuu koko-

naan tai ne, jolla on käytännössä maailmanlaajuinen monopoli näihin materiaaleihin, alkavat käyttää sitä kaupallisena tai poliittisena aseena.

Alueella on paljon myös muita rikkauksia, jotka tarjoavat runsaita tuottoja niitä hallitseville, esimerkiksi heroiniin, joka on yli kymmenen vuoden ajan ollut Afganistanin talibanien elintärkeä taloudellinen voimanlähde.²¹ Erään YK-lähettilään mukaan vuonna 2015 »noin 200 000 hehtaarin eli 2 000 neliökilometrin ala oli omistettu oopiumiunikon viljelylle». Mittasuhteen havainnollistamiseksi hän lisäsi: »Se vastaa yli 400 000:ta amerikkalaisen jalkapallon kenttää – maalialue mukaan lukien».²² Unikonviljelyn jyrkästä lisääntymisestä vuonna 2017 oli seurauksena kokonaispinta-alan kasvu 300 000 hehtaariin – sekä ennätysratio, jonka osuus maailmanlaajuisista markkinoista oli 80 prosenttia ja arvo yli 30 miljardia dollaria.²³

Luonnonvaroilla on aina ollut keskeinen rooli maailman muotoutumisessa. Valtion kyky tarjota kansalaisilleen ruokaa, vettä ja energiaa on yhtä itsestään selvä ja tärkeä ominaisuus kuin kyky suojella kansalaisia ulkoisilta uhkilta. Tämä tekee silkkiteiden hallitsemisesta tärkeämpää kuin koskaan mutta tarjoaa samalla selityksen ihmisoikeuksiin, lehdistönvapautteen ja sananvapautteen kaikkialla Aasiassa kohdistuville paineille. YK:n ihmisoikeusasioiden apulaispääsihteeri Andrew Gilmour kirjoitti äskettäin: »Jotkin hallitukset kokevat minkä tahansa toisinajattelun uhkaksi itselleen», ja leimaavat ihmisoikeuksista tunnetun huolen »ulkopuolisten laittomaksi sekaantumiseksi» sisäisiin asioihinsa tai yritykseksi kaataa hallitus tai tuoda maahan pakolla vieraita »länsimaisia» arvoja. Päätökset siitä, keitä pitäisi kuulla ja keitä ei, liittyvät läheisesti vallan lujittamiseen ja säilyttämiseen muuttuvassa maailmassa ja pelkoon mahdollisista seurauksista, jos vaihtoehtoisten näkemysten ilmaiseminen sallittaisiin.²⁴

Me elämme jo nyt Aasian vuosisataa, aikaa, jolloin globaali bruttokansantuote siirtyy lännen kehittyneistä talouksista idän talouksiin hämmästyttävässä mittakaavassa – ja hämmästyttävällä nopeudella. Joidenkin ennusteiden mukaan Aasian tulot asukasta kohden ostovoimalla mitattuna voisivat kuusinkertaistua vuoteen 2050 mennessä, mikä tekisi 3 miljardista uudesta aasialaisesta nykystandardien mukaan varakkaita. Lähes kaksinkertaistamalla osuutensa globaalista bruttokansantuotteesta 52 prosenttiin »Asia saavuttaisi takaisin hallitsevan taloudellisen aseman, joka sillä oli noin 300 vuotta sitten, ennen teollista valankumousta», todetaan eräässä raportissa.²⁵ Globaalin taloudellisen vallan siirtyminen Aasiaan »voi tapahtua nopeammin tai hitaammin», todetaan toisessa raportissa, »mutta muutoksen yleissuunta ja sen historiallinen luonne ovat selvät». Johtopäätös on sama: olemme todistamassa paluuta siihen, millainen maailma oli ennen lännen nousua.²⁶

Vauhti, jolla Aasia kasvaa, ja sen kokemien muutosten mittakaava ovat henkeäsalpaavat. Yhden arvion mukaan Aasian kaupunkien yhteenlaskettu bruttokansantuote ylittää Pohjois-Amerikan ja Euroopan kaupunkien yhteenlasketun bruttokansantuotteen vuoteen 2027 mennessä – ja vain kahdeksan vuotta myöhemmin se on jo 17 prosenttia suurempi. Kaupunkien kehitys ei luonnollisestikaan ole koko maanosassa taloudellisesti tai maantieteellisesti tasaista, vaan jotkin alueet kukoistavat muita enemmän. Megakaupunkien synnyn aiheuttamat paineet luovat myös ennennäkemättömiä ympäristöllisiä, sosiaalisia ja hallinnollisia haasteita ja kuormittavat joissain tapauksessa infrastruktuuria ja luonnonvaroja murtumapisteeseen saakka.²⁷

Selkeä tietoisuus siitä, että uusi maailma on punoutumassa, on auttanut laatimaan tulevaisuudelle suunnitelmia taloudellisen ja poliittisen vallan muuttuvien mallien hyödyntämiseksi ja

nopeuttamiseksi. Tärkein niistä on Vyö ja tie -hanke, presidentti Xin tunnusomainen talous- ja ulkopolitiikka, joka käyttää muinaisia silkkitieitä – ja niiden menestystä – mallina Kiinan pitkän aikavälin tulevaisuudensuunnitelmille. Sen jälkeen, kun hanke julkistettiin vuonna 2013, infrastruktuuri-investointeihin – noin tuhanteen kohteeseen – on luvattu lähes biljoona dollaria, etupäässä lainojen muodossa.

Jotkut uskovat, että Kiinan naapurivaltioihin ja Vyö ja tie -hankkeeseen osallistuviin maihin upotettu rahamäärä kasvaa lopulta moninkertaiseksi ja luo rautateiden, moottoriteiden, syvänmerensatamien ja lentokenttien verkottaman maailman, joka mahdollistaa entistä vakaammat ja nopeammat kauppayhteydet.

Kiinalla on edessään muitakin haasteita, joista vähäisin ei ole se, jota eräs johtava taloustieteilijä on kutsunut nimellä *baby bust*, lapsikato. Se syntyy, kun väestö vanhenee eikä uusiudu.²⁸ Lisäksi tulevat vaikeudet, jotka johtuvat luottokuplasta, joka on niin suuri, että Kansainvälinen valuuttarahasto varoitti vuonna 2017, ettei maan velkatasoa voinut pitää enää pelkästään huolestuttavana vaan suorastaan »vaarallisena».²⁹ Luottokupla on ruokkinut kiinteistöbuumia, joka on ylittänyt kokonaiskysynnän niin nopeasti, että viidenneksen maan asunnoista – joita on kaikkiaan noin 50 miljoonaa – arvioidaan olevan tyhjillään.³⁰ Sitten ovat vielä haasteet, joita asettavat nopea kaupungistuminen ja suuret siirtolaisväestöt, jotka korostavat tavoitteiden ja koulutustason eroja kaupungin ja maaseudun välillä ja vaikuttavat sukupuolirooleihin koko maassa.³¹

On kuitenkin myös muunlaisia tapoja ymmärtää, mitä tämän päivän – ja huomisen – maailmassa tapahtuu. 1900-luvun alussa Rudyard Kipling teki tunnetuksi ajatuksen »suuresta pelistä», jossa Britannian ja Venäjän imperiumit kävivät poliittista, diplomaattista ja sotilaallista taistelua ylivoimasta Aasian sydämessä.

Tänään käydään samanaikaisesti useita »suuria pelejä», joissa taistellaan vaikutusvallasta, energiasta ja luonnonvaroista, ruuasta, vedestä ja puhtaasta ilmasta, strategisesta asemasta, jopa datasta. Lopputuloksilla on syvälle käyvä vaikutus maailmaan, jossa elämme tulevina vuosikymmeninä.

Silkkitiet alkavat taas nousta, kirjoitin vuonna 2015. Ne ovat jatkaneet nousuaan. Meidän kannattaa seurata sitä tarkasti käsitteäksemme, miten ja miksi se vaikuttaa meihin kaikkiin.

Tiet itään

Kun 25 vuotta sitten valmistuin yliopistosta, maailma näytti aivan toiselta. Kylmä sota oli ohi, mikä antoi toivoa rauhasta ja hyvinvoinnista. »Boris Jeltsinin ja Venäjän kansan» sankarilliset teot olivat ohjanneet Venäjän uudistusten ja demokratian tielle, sanoi presidentti Bill Clinton tavatessaan Venäjän presidentin Vancouverissa vuonna 1993. Tulevaisuudennäkymä »tuottoisasta ja hyvinvoivasta Venäjästä» oli hyvä asia kaikkien kannalta, hän totesi.¹

Myös Etelä-Afrikassa oli toivoa ilmassa. Vaikeat neuvottelut rotuerottelujärjestelmän lopettamisesta olivat edenneet riittävästi, jotta Nobel-komitea saattoi myöntää vuoden 1993 Nobelin rauhanpalkinnon F. W. de Klerkille ja Nelson Mandelalle »heidän ansioistaan apartheid-politiikan rauhanomaisessa lopettamisessa ja uuden, demokraattisen Etelä-Afrikan perustan laskemisessa».² Arvossapidetyn palkinnon myöntäminen herätti toivoa Etelä-Afrikassa, koko Afrikan mantereella ja koko maailmassa – vaikka myöhemmin kävikin ilmi, että monet Mandelan lähimmistä uskotuista kehottivat häntä olemaan vastaanottamatta palkintoa, jos hänen piti jakaa se miehen kanssa, jota he pitivät hänen sortajanaan. Mandela piti kuitenkin kiinni näkemyksestään, jonka mukaan anteeksianto oli olennainen osa sovinnontekoa.³

Tilanne näytti niin ikään lupaavalta Korean niemimaalla, jossa tuohon aikaan – kuin kaikuna keskusteluista, joita käytiin vuonna 2018 – päästiin Yhdysvaltain ja Pohjois-Korean välillä suuren huomion saattelemana aiesopimukseen Koreoiden rauhanomaisesta yhdistymisestä sekä ydinaseeriisuntaan johtavasta tiestä, jota juhlittiin merkittävänä askeleena kohti ydinaseiden leviämisen estämistä ja turvallisuuden lisääntymistä alueella ja koko maailmassa.⁴

Etelä-Korean muutos oli tuohon aikaan jo pitkällä. Se oli ollut 1960-luvulla yksi maailman köyhimmistä maista – sillä ei ollut luonnonrikkauksia ja sen sijaintipaikka Aasian itäisellä reunalla ei ollut kovin suotuisa. Muutos talouden supervallaksi, jossa pitävät majaansa Samsungin, Hyundai Motorin ja Hanwha Corporationin kaltaiset suuryritykset – joista jokainen on yli 100 miljardin dollarin arvoinen – on saanut jotkut kommentaattorit nimittämään Etelä-Koreaa »maailman menestyneimmäksi valtioksi».⁵

Vuonna 1993 myös Kiina ja Intia pääsivät yksimielisyyteen tärkeästä sopimuksesta, joka loi puitteet mahdollisuudelle ratkaista kiistanalaiset rajakiistat, jotka olivat kolmen vuosikymmenen ajan synnyttäneet keskinäistä kilpailua ja katkeruutta. Molemmat osapuolet sopivat myös vähentävänsä raja-alueille sijoitettuja joukkoja ja työskentelevänsä kumpaakin tyydyttävän loppuratkaisun löytämiseksi.⁶ Tämä oli tärkeää näille maille aikana, jolloin taloudellinen laajeneminen ja liberalisoituminen oli etusijalla molempien maiden poliittisten johtajien ajatuksissa. Kiinassa Deng Xiaoping oli äskettäin kiertänyt eteläisiä maakuntia painostaakseen niitä nopeampiin sosiaaliisiin, poliittisiin ja taloudellisiin uudistuksiin ja selvittänyt välinsä kovan linjan kannattajien kanssa, jotka vastustivat markkinoiden vapauttamista. Tämän vapauttamisen symboli oli Shanghain arvopaperipörssin avaaminen kommunistiseen Kiinaan vuonna 1990.⁷

Intiassa, kuten muuallakin, tavoiteltiin 1990-luvun alussa taloudellista kasvua – mutta vain harvat odottivat kovin paljoa pieneltä ohjelmistoyritykseltä, joka juuri ja juuri onnistui listautumaan pörssiin Mumbaissa helmikuussa 1993. Intia oli koostaan ja potentiaalistaan huolimatta taloudellinen kääpiö, ja sen teknologiasektori oli pieni ja kokematon. Ne, jotka uskalsivat ostaa Infosys Technologies -yrityksen osakkeita, olivat onnekkaita, jos pitivät kiinni niistä. Yritys ilmoitti 31. maaliskuuta 2018 päättyneen vuoden liikevoitoksi yli 2,6 miljardia dollaria.⁸ Osakkeiden arvo oli 4 000-kertainen 25 vuoden takaiseen verrattuna.⁹

Myös uuden lentoyhtiön perustaminen pieneen Persianlahden valtioon vaikutti aluksi epätoivoiselta yritykseltä. Marraskuussa 1993 perustettu Qatar Airways aloitti toimintansa kaksi kuukautta myöhemmin, ja monet olettivat sen hoitavan vain muutamia paikallisia reittilentoja, joiden kysyntä ei olisi kovin suurta. Nykyisin lentoyhtiöllä on yli 200 lentokoneen laivasto ja yli 40 000 työntekijää. Qatar Airways lentää yli 150 kohteeseen – ja se on saanut runsaasti palkintoja, mitä tuskin kukaan olisi pitänyt mahdollisena kaksi ja puoli vuosikymmentä sitten.¹⁰ Huhtikuussa 2018 se sopi ostavansa 25 prosenttia Moskovan Vnukovan kansainvälisestä lentoasemasta, joka on Venäjän kolmanneksi suurin lentokenttä.¹¹

Vuosi 1993 ei luonnollisesti merkinnyt pelkästään hyviä uutisia. New Yorkin World Trade Centerissä räjähti autopommi, ja pommihyökkäysten sarjassa Mumbaissa kuoli yli 250 ihmistä. Sarajevo, joka oli ennestään kuuluisa ensimmäisen maailmansodan aloittaneesta arkkiherttua Frans Ferdinandin salamurhasta, joutui kestäämään Bosnian serbijoukkojen piirityksen, joka kesti kauemmin kuin Stalingradin taistelu toisessa maailmansodassa. Päivittäisistä uutislähetyksistä kävivät tutuiksi kuvat tarkka-ampujista, jotka ampuivat katuja ylittäviä siviilejä, samoin